

Recenzie

LIESSMANN, Konrad, Paul: Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědení.

Praha : Academia, 2008. 125 s. ISBN 978-80-200-1677-5

Dielo rakúskeho literárneho vedca a filozofa Konrada Paula Liessmanna *Teorie nevzdělanosti* vyšlo v českom preklade v roku 2008. Domnievame sa, že Liessmannova teória nevzdělanosti sa dá aplikovať aj na súčasnú slovenskú spoločnosť, nakoľko aj slovenské vysoké školstvo podľaťho tzv. boloňskému procesu. Vzdelanie podlieha politickým a ekonomickým záujmom. Aj to je jeden z dôvodov, prečo je Liessmannovo dielo aktuálne aj dnes.

Nakoľko *Teorie nevzdělanosti* vyšla už pred niekoľkými rokmi, viaceré recenzie na toto dielo už boli publikované. Recenzia P. Ondrejkoči (2010, s. 85-89. In: *Pedagogika.sk*, roč. 1., č. 1., 2010) poukazuje na fakt, že napriek tomu, že Liessmann bol v roku 2006 v Rakúsku vyznamenaný titulom „Vedec roka“, na Slovensku bolo sotva možné si túto knihu zakúpiť. Zostáva nám len uvažovať nad tým, či táto situácia nenastala z dôvodu, že Liessmann súčasnému vysokoškolskému systému vzdelávania nastavuje kritické zrkadlo. P. Ondrejkoči uvádza vo svojej recenzii tri dôležité fakty súvisiace so vzdelávaním: vzdelanie je hodnota sama osebe, nie je to inštrumentálna hodnota; vzdelanie v prírodných a technických vedách nemôžeme nadradovať nad vzdelanie v spoločenských vedách a nakoniec vzdelanie nemožno štandardizovať. Štandardizácii vzdelania sa budeme venovať aj v našej recenzii. B. Kartous (www.iliteratura.cz/Clanek/24281/liessmann-konrad-paul-teorie-nevzdelanosti-omyly-spolecnosti-vedeni) vo svojej recenzii poukazuje najmä na kvantifikačnú evaluáciu vzdelávania, „vyprchanie“ univerzity na úrad rozdeľujúci zákazky a tituly, kritérium rentability a využiteľnosti trhu. Hodnotí pozitívne, že Liessmann ako prvý prišiel s ucelenou kritikou súčasného vzdelávacieho procesu, ale na druhej strane poukazuje na to, že neponúka nové riešenia na zmenu situácie v tejto oblasti. J. Becvář z Matematickofyzikální fakulty UK v Prahe (http://sf.zcu.cz/data/2012/sf2012_01_6.pdf) hodnotí dané dielo ako veľmi aktuálne, vyzdvihuje najmä Liessmannov kritický pohľad na neustále reformovanie školstva.

V našej recenzii *Teorie nevzdělanosti* pripomenieme, že Liessmann uvádza, že myšlienky klasických teórií vzdelania sa obracajú naruby. Veľa z toho, čo sa propaguje pod heslom "spoločnosť vedenia", v skutočnosti slúži len politickým a ekonomickým záujmom, reformy školstva smerujú k industrializácii a ekonomizácii vedenia. To, čo sa dnes ľudia učia, predstavuje akúsi zlepeninu. Takéto vedenie je možné rýchlo dosiahnuť, ale aj rýchlo zabudnúť. Podľa Liessmanna je paradoxom súčasnej doby, že čím viac sa prisahá na hodnotu

vedenia, tým rýchlejšie stráca vedenie svoju hodnotu. Problémom je najmä absencia akejkolvek normatívnej idey vzdelanosti, z ktorej by bolo ešte možné odvodiť aspoň niečo také ako polovzdelanosť, o ktorej písal Adorno ešte v roku 1959. Dnes už vlastne nikto nedokáže povedať, v čom spočíva vzdelanie; je to dôsledok myslenia, ktoré redukuje vzdelanie na profesijné vyučenie a na vypočítateľný ukazovateľ humánneho kapitálu. V rámci teórie nevzdelanosti sa chápe nevzdelanosť ako forma nekultivovanosti, ako intenzívne zaobchádzanie s vedením mimo sféru idey vzdelanosti. Nevzdelanosťou teda nie je myslená iba samotná absencia vzdelania (Liessmann, 2008, s. 9-11). Nevzdelaný tak v podstate môže byť aj niekto, kto po formálnej stránke vzdelanie má.

Liessmann ďalej *na príklade televíznych vedomostných show typu Milionár poukazuje na pohyb v oblasti vedenia*. Ide o to, že len máločo sme pochopili, niečo vieme, niečo len tušíme, väčšinu sme nepoznali a správne to môžeme nanajvýš uhádnuť. Funguje tu princíp náhodnosti; otázky, ktoré za sebou nasledujú sú z rôznych odborov a spolu nesúvisia. Takáto náhodnosť odzrkadľuje aj základnú skúsenosť, ktorú ľudia musia v informačnej spoločnosti urobiť. Touto skúsenosťou je zameniteľnosť rovnako platných entít. Rôznorodosť otázok v spomínaných show poukazuje na to, čo zostalo zo všeobecného vzdelania. Všetko môže znamenať vzdelanie, ale vzdelanie už neznamená všetko. Aj učitelia začínajú preferovať kvízy pred ústnymi skúškami, učenie aj skúšanie sa tak stáva zábavným. Televízne programy typu vedomostných kvízov indikujú stav vzdelania na úrovni masovej mediálnej zábavy ako jednu z foriem, ako sa môže prejavovať nevzdelanosť. Vedenie je v nich odcudzené myšlienke vzdelania, otázky aj samotné vedenie sú nezáväzné a nesúvislé. Televízie vysielajú aj rôzne vedecké a odborné relácie, tie sú však založené najmä na tom, aby predviedli niečo zaujímavé. Vedenie je súčasťou zábavného priemyslu. Takéto relácie uspokojujú túžbu po zvedavosti, avšak ako L. Wittgenstein povedal, jednou z najhanebnejších túžob moderného človeka je povrchná zvedavosť týkajúca sa najnovších vedeckých objavov. Liessmann spomína aj D. Swanitza, ten degraduje vzdelanie na spoločenskú hru. Podľa neho vzdelanie už negarantuje spoločenský vzostup a ani nezlepšuje šance v zamestnaní. Niektorí zastávajú názor, že človeku stačí, kde má vedomosti nájsť, skutočnosť je však iná. Vedomosti sú človeku na niečo dobré len vtedy, keď vie viac, ako len to, kde ich má hľadať (Liessmann, 2008, s. 13-21). Vzdelaniu tak chýba prepojenosť, stáva sa zábavou nielen na úrovni masových médií, ale aj v školách. Otázne je, či bude táto tendencia prikláňania sa k zábave v oblasti vzdelávania pokračovať a aký bude mať charakter.

Druhá časť knihy má názov *Čo vie spoločnosť vedenia?* Prítomnosť je totiž v súčasnosti charakterizovaná ako spoločnosť vedenia. To však nie je tá spoločnosť vedenia, ktorá je už od antických dôb spájaná s cnosťami ako rozum, úsudok, praktický dôvtip či múdrosť. Ľudia sa neučia preto, aby niečo

vedeli, ale len kvôli samotnému učeniu. Vedenie rýchlo zastaráva a stráca svoju hodnotu. Najmä v oblasti politiky sa spoločnosť vedenia stotožňuje s informačnou spoločnosťou, v skutočnosti však žijeme v dezinformačnej spoločnosti. Nárast informačných a komunikačných možností, vnemov, čísel, zvukov, obrazov kamuflovaných ako informácie sa dnes valí na nás všetkých. Tak sa rozdiely rozplývajú a ak sa aj nejaké rozdiely ešte dajú rozpoznať, budúce udalosti neovplyvnia, lebo z kapacitných dôvodov ich vnímame len okrajovo a rýchlo na ne zabúdame. Vedenie je niečo viac ako informácia, pretože nám umožňuje odfiltrovať z veľkého množstva dát tie, ktoré majú skutočnú informačnú hodnotu. Vedenie je tak celkovou formou preskúmania, poznania a porozumenia sveta. Základným predpokladom vedenia je hľadanie pravdy. Dnes už síce nie je problém vyhľadať napr. na internete akékoľvek informácie, avšak kvantitatívne možnosti vedenia sú nepriamo úmerné tomu, čo skutočne ľudia vedia. Jednoduchý prístup k vzdelaniu sabotuje vzdelanie, ako príklad môžeme uviesť kopírovanie seminárnych prác z internetu študentmi. Mať výbornú pamäť a veľa si toho pamätať ešte neznamená vedenie. Vedením sa totiž pamätané jednotlivosti a pojmy stávajú až vtedy, keď sú prepojené logicky a konzistentne tak, že sú v zmysluplných a preskúmateľných vzťahoch. Okrem toho je dnes celoživotné vzdelávanie populárne ako nikdy predtým. Život človeka tak už nie je rozdelený na fázu určenú vzdelávaniu a fázu určenú činnosti, ktorá čerpá z tohto vzdelania; stále sa musíme prispôbovať zmenám, niektoré nadobudnuté vedomosti tak ani nestihneme využiť. Podľa Liessmanna nie je pravda, že spoločnosť prechádza z fázy priemyselnej spoločnosti do fázy spoločnosti vedenia. V skutočnosti je vedenie prudkým tempom industrializované. Výskum a vývoj sú transferované do zóny ekonomického zhodnotenia, univerzitné vzdelanie je na tom podobne. Dokonca normovanie hodnotenia v školách sa podobá priemyselným normám vo výrobných podnikoch. Štatici z OECD stále vyžadujú vysoké kvóty vysokoškolsky vzdelaných ľudí, ktoré sa naplňujú zavádzaním skrátených foriem štúdií a znižovaním úrovne. Vedci sa však takýmto spôsobom nemôžu stať dominujúcou sociálnou vrstvou a vedecká racionalita bežnou formou myslenia. Vedenie už stratilo svoju svojprávnosť, je podriadené parametrom kapitalistickej ekonomiky, ktorá je vedeniu naklonená len vtedy, ak sa dá toto vedenie bezprostredne zhodnotiť alebo ak aspoň nezvyšuje náklady (Liessmann, 2008, s. 22-36). Vedenie a vzdelanie tak už nie je také, ako predtým, alarmujúca je najmä industrializácia vzdelania. Do pozornosti dávame najmä Liessmannovo poukázanie na dezinformačný charakter súčasnej spoločnosti. V súvislosti s industrializáciou vzdelania je na mieste spomenúť podobnosť s myšlienkami Adorna a Horkheimera (*Dialektika osvícenství*. Praha : Oikoymenth, 2009. ISBN 978-80-7298-267-7), podľa ktorých ozajstná povaha schématizmu, ktorý zladuje všeobecné a zvláštne, pojem a jednotlivý

prípady; sa v súčasnej vede prejavuje ako záujem industriálnej spoločnosti, na všetko sa pozerá z hľadiska spracovania a spravovania.

Liessmann sa ďalej zaoberá *vzdelanosťou, polovzdelanosťou a nevzdelanosťou*. Podľa neho ubúda všeobecné vedenie, zároveň sa vedenie označuje ako prudko rastúci zdroj budúcnosti. Nastáva veľkoplošná nivelizácia vedenia, ktorá sa prejavuje napr. vierou v nahradzovanie myšlienok ukladaním dát na počítačové disky, všadeprítomnosťou informačných databáz vsugerujúcich demokratizáciu vedenia. Vedenie v informačnej spoločnosti môže znamenať nielen získavanie a sprostredkovanie znalostí a kvalifikácií, ale aj s tým súvisiace inštitúcie a procesy. S pôvodným významom vzdelania to má málo spoločného. Dnešné školy sa stali miestami (zariadeniami) životnej nutnosti, ktoré Nietzsche staval do protikladu voči vzdelávacím zariadeniam. Dominujú v nich projekty, kontaktné siete a skúsenosti a aj exkurzie a výlety. Ďalej Liessmann nevzdelanosť chápe tak, že idea vzdelanosti prestala plniť normatívnu a regulačnú funkciu a zmizla. Odklon od myšlienok vzdelania sa prejavuje vo vzdelávacích inštitúciách presunom cieľov vzdelania na schopnosti a kompetencie. Individualita je suspendovaná, dôraz sa kladie na tímovú spoluprácu. Ďalej nevzdelanosť chápe ako rezignáciu na snahu niečo vôbec chápať. Nevzdelanosť je niekedy dokonca výhodou, pretože jednotlivcovi umožňuje rýchlo, flexibilne a bez zaťaženia vzdelanostným balastom reagovať na meniace sa požiadavky trhu. Vo vedení spoločnosti vedenia sa realizuje sebavedomá nevzdelanosť (Liessmann, 2008, s. 37-51). Menej vzdelaní ľudia majú v tomto smere niekedy výhodnejšie postavenie, rýchlejšie sa prispôbujú požiadavkám pracovného trhu, toto môže znižovať hodnotu vzdelania v spoločnosti.

Súčasný stav vzdelávacej politiky je možné charakterizovať obmedzenosťou na sledovanie *poradia v rebríčkoch*. Takáto obmedzenosť je prejavom nevzdelanosti. Atraktivnosť vzdelávacieho miesta sa odvodzuje od poradia v rebríčkoch. Ambicióznym cieľom škôl, ktorému sa podriaďujú, sú programy na doháňanie a predháňanie sa vo vzdelávacej politike. Takáto ctižiadosť je smrťou myslenia. Liessmann zdôrazňuje, že súťaživosť síce patrila aj v minulosti k tradíciám vedy a univerzít, no vtedy sa prejavovala v sporoch o lepšie teórie a atraktívnejších učiteľov; dnes sa univerzity dostávajú na imaginárny trh, ktorý je vytváraný stanovovaním poradia. Takáto fetišizácia náhodného je charakteristikou nevzdelanosti. Fetišizácia rebríčkov je výrazom a aj symptómom formy nevzdelanosti, ktorou je chýbajúci úsudok. Kvalita sa tak prejavuje kvantifikáciou. Rebríčky fungujú ako účinné opatrenia kontroly a riadenia, pripravujú oblasť vzdelania o posledné kúsky slobody (Liessmann, 2008, s. 52-61). Vzdelávanie tak môže byť štandardizované podľa kritérií v rôznych rebríčkoch hodnotenia, znižuje to jeho hodnotu. Najmä na vysokých školách sa presadzuje kvantita na úkor kvality, často je napr. počet publikácií

dôležitejší ako ich samotná kvalita. Ďalej sa Liessmann zaoberá evaluáciou. *Evaluácia* výučby bola presadzovaná (v Nemecku a Rakúsku) najmä pred pár rokmi. Študenti boli považovaní za konzumentov služieb, ktoré im poskytovali vyučujúci. Takáto evaluácia výučby bola súčasťou mechanizmov internej kontroly pomocou vyplňovania dotazníkov o spokojnosti študentov s ponukou a konzumovanými statkami. Takéto tendencie môžeme zaznamenávať v súčasnosti na Slovensku. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že študenti aspoň môžu vyjadriť svoj názor na jednotlivé predmety a vyučujúcich; vyplňovanie dotazníkov je však zdĺhavé a jednotvárne, preto je ťažké určiť, či to plní svoj účel. V konečnom dôsledku je podstatou evaluácie riadiť výučbu a stanovovať normatívy. Evaluácia výskumu znamená, že univerzity sa zmenili z poskytovateľov služieb na excelentné výskumné inštitúcie riadiace sa konceptom elity a svetovým trhom pre patenty a prestíž, ale aj medzinárodnými rankingami a rebríčkami. Evaluácie sa uskutočňujú podľa vopred daných kritérií, ktoré sú "slepé k novému". Preto sa inovačné a originálne prístupy, ktoré vraj spoločnosť vedenia oceňuje, v skutočnosti evaluačnými prístupmi ignorujú. Evaluácie riadia vedecké štandardy a postupy a je možné ich ovplyvňovať zvonku agentúrami na hodnotenie napr. vedeckých projektov a tak ich podriať politickým a ekonomickým záujmom (Liessmann, 2008, s. 62-72). Môžeme teda povedať, že prostredníctvom evaluácie sa vzdelávanie tiež svojím spôsobom štandardizuje.

Štandardizácia, kvantifikácia a evaluácia vzdelávania na vysokých školách sa deje v súčasnosti aj na Slovensku. Smeruje k tomu aj systém komplexnej akreditácie. Istými politickými subjektmi je síce zdôrazňovaný fakt, že pomocou komplexnej akreditácie a jej zhodnotenia sa uprednostní kvalita nad kvantitou a akreditáciu stratia nekvalitné vysoké školy, skutočnosť však môže byť iná. Komplexná akreditácia totiž netrvá dostatočne dlhú dobu na to, aby sa všetko stihlo podrobne preskúmať. Neskúmajú sa podrobne jednotlivé študijné programy. Zabúda sa na to, že aj na „nekvalitných“ školách môžu existovať aj dobré katedry a na druhej strane na „kvalitných“ školách sa môžu objaviť aj „zlé“ katedry. V hodnotiacich správach z komplexných akreditácií vysokých škôl sa zameranie na kvantitu prejavuje aj vo veľkom počte tabuliek, v ktorých sa nezabúda na spoluprácu s medzinárodnými inštitúciami a počet výstupov práce pedagógov a študentov. Už samotný veľký počet čísiel v daných tabuľkách evokuje orientáciu na kvantitu, zaradovanie do vopred vytvorených kategórií. Najmä vedeckí pracovníci sú tak nútení orientovať sa na kvantitu, napr. mať čo najviac publikácií v karentovaných časopisoch. Minister školstva paradoxne čaká od nových kritérií komplexnej akreditácie skvalitnenie výučby. Viac peňazí vraj má ísť „za kvalitou“. Niektoré odbory dokonca majú zaniknúť alebo sa zlučovať s inými. Ďalej podľa neho nie je dostatok peňazí na to, aby bolo na Slovensku toľko univerzít, tento problém teda v podstate chce riešiť

jednoducho – znížením počtu univerzít namiesto toho, aby sa hľadali iné riešenia (<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/276422-minister-caplovic-podpisal-nove-kriteria-akreditacie-vysokych-skol/>). Slovenská rektorská komisia navrhla zmiernenie kritérií komplexnej akreditácie. Podľa rektorov sú tieto kritériá nastavené iba na vedeckú produktivitu, sú nevyvážené, príliš komplikované a na viacerých miestach nepresné, niektoré sú dokonca v rozpore so zákonom (<http://skolskyservis.teraz.sk/skolstvo/skolstvo-caplovic-odvolavanie/3118-clanok.html/>). Ďalej by mal byť garant študijného programu zamestnaný na ustanovený týždenný pracovný čas na univerzite, kde garantuje študijný program (www.teraz.sk/slovensko/garant-studijneho-programu-caplovic/42313-clanok.html). Pravdepodobne sa zabúda na to, či je naozaj prospešné pre vysoké školstvo, aby niektoré katedry možno zanikli len preto, že garant ich programu pôsobí aj na iných univerzitách. Nie je to azda obmedzovanie? Každý vedec si snáď dokáže zväziť, na koľkých univerzitách súčasne zvládne pracovať. Je možné, že kvalitní pedagógovia odmietnu garantovanie len preto, lebo jednoducho chcú pôsobiť na viacerých univerzitách. Zmeny v oblasti vysokého školstva sa dejú aj v súvislosti s novelou Zákona o vysokých školách 131/2002 Z. z., ktorá bola schválená v roku 2012. Ďalšie zmeny by mal priniesť nový vysokoškolský zákon, ktorý by mal údajne platiť od roku 2015. Ministerstvo školstva si sľubuje od zmien zvýšenie kvality vzdelávacieho procesu, skutočnosť však svedčí o niečom inom. Systém financovania vysokých škôl je totiž zameraný na počet študentov, preferuje sa tak kvantita na úkor kvality. Školy sú pod tlakom okolností nútené prijímať na niektoré odbory väčší počet študentov, aby dokázali pokryť svoje náklady. Pozitívnou zmenou je fakt, že škola musí umožniť študentom vo svojej knižnici prístup k literatúre, ktorá je uvedená v informačných listoch predmetov.

Súčasný minister školstva dokonca navrhol, aby v budúcnosti tituly „profesor“ a „docent“ boli len titulmi vzťahujúcimi sa na príslušné funkčné miesta, neboli by teda celoživotnými titulmi. Opäť tu teda môžeme vidieť určité opakovanie po západných univerzitách. Tento návrh sa nakoniec do aktuálnej novely zákona o vysokých školách nedostal (<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/276422-minister-caplovic-podpisal-nove-kriteria-akreditacie-vysokych-skol/>). To považujeme za pozitívne, v opačnom prípade by bola namieste otázka, či je správne odňať titul „profesor“ či „docent“ niekomu, kto celý svoj profesionálny život venoval kvalitnej vedeckej práci a zveľaďovaniu svojho odboru. Zostáva nám len polemizovať nad tým, aké následky by mohli mať tieto zmeny v budúcnosti. V rovine názorov Liessmanna by tieto následky boli negatívne. Obáva sa totiž, že univerzity sa budú reformovať až potiaľ, pokiaľ sa nestanú len školami na spôsob rýchlourzu. Podľa neho vysokoškolské vzdelávanie potrebuje viac slobody a úľavu od tlaku

ekonomickej sféry (<http://zpravy.ihned.cz/cesko-skolstvi/c1-47601590-nechte-lidi-delat-co-chteji>).

Ďalej Liessmann nezabúda ani na tzv. *boloňský proces*. Myšlienka boloňského procesu vytvoriť podľa angloamerického vzoru trojstupňový vysokoškolský systém a tým vytvoriť jednotné európske vysoké školstvo smeruje k opusteniu idey európskej univerzity. Mala sa tak zabezpečiť zrovnateľnosť a mobilita vedcov a študentov. Zavedenie bakalárskeho stupňa umožňuje skrátenie doby štúdia a zvýšený počet vysokoškolákov umožňuje absolvovať vysokú školu nedoštudovaným. Už aj magisterské študijné programy sú dosť predštruktúrované, riadia sa podobnými parametrami ako bakalárske, sloboda učenia bude pravdepodobne patriť k prvým obetiam boloňského procesu. Aj na doktorandskom stupni mizne možnosť individuálneho prístupu, originálnych bádateľských procedúr i neortodoxnej problematiky. Zjednotenie, ktoré má podporiť mobilitu, ju naopak nepodporuje, pretože postupne budú študijné programy všade rovnaké, nebude nutné za nimi cestovať. Architekti európskeho vysokoškolského priestoru sa vzdialili tomu, čo kedysi znamenala európska univerzita, tým, že sa usilujú zredukovať všetko na proces byrokratického zjednotenia. Tragédia, ku ktorej došlo v dôsledku ideologizácie a politizácie univerzít v minulom storočí, sa opakuje prostredníctvom ekonomizácie (Liessmann, 2008, s. 73-85). Začiatok boloňského procesu nastal v roku 1999. Prebehlo teda dostatočne dlhé obdobie na to, aby sa tento proces začal vyhodnocovať, resp. prehodnocovať. Aj samotná Európska komisia bola zainteresovaná vo vydaní publikácie *Vysokoškolské vzdelávanie v Európe: vývoj v boloňskom procese* (Výkonná agentúra pre vzdelávanie, audiovizuálny sektor a kultúru, 2009. Dostupné na: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/099_SK.pdf>). V publikácii sa uvádza, že vznikol tzv. európsky vysokoškolský priestor, dosiahol sa pokrok v oblasti vysokoškolského vzdelávania. Zbližovanie štruktúr bakalárskeho a magisterského stupňa údajne nevedie nevyhnutne k uniformite. Európska komisia hodnotila aj mobilitu študentov a Európsky systém transferu a akumulácie kreditov (ECTS); dokonca priznala, že pri implementácii tohto systému do vzdelávacích systémov jednotlivých krajín treba viac prihliadať na národné špecifiká. Keďže boloňský proces so sebou priniesol aj mnohé negatíva, vznieslo sa nad ním množstvo kritiky. Na Slovensku sme zatiaľ nezaznamenali ucelenú kritiku tohto procesu či protesty študentov. V zahraničí je však situácia iná. Vo Viedni boli v roku 2010 uskutočnené protesty študentov pri príležitosti konferencie ministrov školstva o reforme štruktúry vysokého školstva. Demonstranti poukazovali na zvýšenie nátlaku na nich, priveľké zviazanie vedy s obchodnými záujmami a vysoké poplatky za štúdium. Okrem toho na danej konferencii bolo spomenuté, že jednotný systém zavedenia bakalárskeho a magisterského štúdia spôsobil v

niektorých krajinách problémy (www.slovenskecentrum.sk/sk//news/read/6150/). Proti komercionalizácii vzdelávania a privatizácii univerzít protestovali aj študenti v Španielsku, vlna odporu sa nevyhla ani Nemecku. Ďalej v rámci kritiky nemecký sociológ A. Nassehi dokonca päťročný koncept pozostávajúci z bakalárskeho a magisterského stupňa prirovnáva k socialistickým päťročným plánom, kde bolo takisto všetko podriadené kontrole a štandardizácii (www.faz.net/aktuell/feuilleton/forschung-und-lehre/bologna-reform-mehr-universitaeren-liberalismus-wagen-1881862.html).

Ďalšia časť knihy má názov *Elitné vzdelanie a antiosvietenstvo*. Dnešná spoločnosť posadnutá rekordmi a špičkovými výkonmi si na základe týchto princípov predstavuje aj organizáciu vedy. Investuje sa do odborov, ktoré môžu byť užitočné pre celosvetový trh. V nových elitných zariadeniach, ktorým univerzity nemôžu konkurovať, má miesto výskum, pre ktorý je potrebný čas a sloboda. Hrozí tak, že univerzity ako zariadenia, kde ide výskum a výučba ruka v ruke, sa v dôsledku nedostatočného prídeltu zrúti. Humanistická idea univerzity sa premenuje na elitu. Volanie po elite indikuje aj neradostný stav univerzít ako celku. Otvorenie univerzít širokej verejnosti totiž spôsobilo, že z univerzít sa stali zle vybavené, prepchané a zbyrokratizované monštrá. Masová univerzita sama osebe však ešte nemusí byť tragédiou, ak má dostatok pedagógov; seminárov, v ktorých môžu študenti vyniknúť; či za predpokladu, že výučba a administratíva sú primerane rozdelené. Ďalej internacionalizácia vedenia spôsobuje, že aj v neanglicky hovoriacich krajinách sa otvárajú študijné programy v angličtine. Vedecké pojmy sú v dôsledku toho v niektorých jazykoch programovo potláčané, stráca sa schopnosť komunikovať vo vlastnom jazyku na všetkých úrovniach vedenia. Podľa najnovších reforiem sú univerzity vlastne podniky, ktoré sú zodpovedné dozornej rade a nie sú reprezentantmi minulosti. Aj veda sa už interpretuje stále viac ako medzinárodná firma, k jej programu sa už nedá zaradiť idea vzdelávania ľudí. Presadzovanie vedeckých elít vedie k tendencii k izolácii a ekonomizácii vedeckej práce (Liessmann, 2008, s. 86-97).

Liessmann pojednáva aj o *hodnote vedenia*; o tom, že možno sa zdá, že vedenie je vzácny statok, ktorý sa dá len s námahou získať, treba sa oň starať a pestovať ho. V skutočnosti sa ale získavanie, uchovávanie, rozdeľovanie, predávanie a využívanie vedenia robí podľa modelu výroby tovarov. Vedenie už nie je ničím obzvlášť cenným, pretože už dávno mu bola odobratá náročnosť kladená na poznanie. Paradoxne práve v spoločnosti vedenia nepredstavuje vedenie hodnotu samo osebe. Spoločnosť vedenia prerušila vzťah vedenia k pravde. Dáta sú dnes vnímané ako suroviny, informácie zase ako dáta upravené pre nejaký systém a vedenie je zušľacht'ovanie informácií praxou. Rezignácia na pravdu sa stáva programovou záležitosťou, nevzdelanosťou. Pravda sa totiž posudzuje podľa vonkajších hľadísk, vedenie sa ekonomizuje. Vedenie prestalo

byť úsilím človeka o poznanie (Liessmann, 2008, s. 98-107). Na záver podľa Liessmanna sa *reformy vzdelania* stávajú paradigmou reformného ducha, ktorý poháňa modernú spoločnosť. Keď sa niečo napriek reformovaniu neuberá dobrým smerom, jednoducho je čas na ďalšiu reformu. Od spoločnosti vedenia sa bližime k spoločnosti kontroly založenej na ovládaní prostredníctvom sebakontroly ovládaných. Autentickým prejavom spoločnosti vedenia je nevzdelanosť. Nevzdelanosť na rozdiel od vzdelanosti nezahŕňa schopnosť reflexie a odstupu (Liessmann, 2008, s. 108-119).

V zhrnutí teda môžeme povedať, že Liessmann sa v rámci teórie nevzdelanej spoločnosti zaoberá najmä industrializáciou a ekonomizáciou vzdelania; poukazuje na fakt, že vzdelávací proces sa stáva zábavným. Spomína aj to, že súčasná spoločnosť v skutočnosti nie je informačná, ale dezinformačná. Aj pracovný trh vzdelanosti veľmi nepraje, neustále prispôsobovanie sa novým pracovným podmienkam si vyžaduje stále nové vedomosti a zručnosti. Charakteristikou nevzdelanosti je aj tzv. fetišizácia rebríčkov, ďalej aj evaluácia a štandardizácia vzdelávania. Za negatívne aspekty týkajúce sa vzdelania považuje Liessmann aj boloňský proces a jeho následky, masovosť univerzít a ich zbyrokratizovanosť.

Názory obsiahnuté v recenzovanej knihe autor formuloval pútavo a zrozumiteľne, čitateľa *Teorie nevzdelanosti* určite zaujme. Túto knihu jednoznačne odporúčame na prečítanie všetkým, ktorých situácia ohľadom vzdelávania a stavu našej spoločnosti zaujíma.

Kristína Hašpicová
študentka Mgr. stupňa
Katedra sociológie, FF UKF, Nitra